

UDC (УДК) 342.41.2(477)
JEL Classification: K 10; K 23

Єсімов Сергій Сергійович,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ
e-mail: esimov_ss@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-9327-0071

РЕАЛІЗАЦІЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ОФОРМЛЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ В УМОВАХ НАЯВНОСТІ КОНСТИТУЦІЙНИХ РИЗИКІВ

Анотація. Розкрито теоретичні підходи щодо реалізації конституційного оформлення правопорядку в умовах наявності конституційних ризиків. Проаналізовано порушення конституційної стабільності як загрозу для правопорядку та його конституційного оформлення, вплив конституційних перетворень на стан правопорядку і процес конституційного оформлення. Розглянуто нейтралізацію погроз і мінімізацію ризиків порушення правових приписів як важливу складову забезпечення правопорядку та роль органів публічної влади в системі забезпечення правопорядку в умовах мінімізації і усунення конституційних ризиків. Охарактеризовано діяльність Конституційного Суду України у сфері укріплення правопорядку. Окреслено напрями реалізації конституційного оформлення правопорядку. Обґрунтовано, що мінімізація конституційних ризиків і нейтралізація загроз зумовлюють реальні можливості якісного втілення ідеї конституційного оформлення правопорядку загалом.

Ключові поняття: Конституція України, загрози, ризики, конституційне оформлення, правопорядок, Конституційний Суд.

Yesimov Serhii,

Candidate of Law, Associate Professor,
Associate Professor of the Department
of Administrative Law Disciplines
Lviv State University of Internal Affairs
e-mail: esimov_ss@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-9327-0071

IMPLEMENTATION OF CONSTITUTIONALIZATION OF LAW AND ORDER IN TERMS OF CONSTITUTIONAL RISKS

Abstract. The harmonious functioning of the mechanism of ensuring law and order is provided by a qualitative and effective functioning of the basic document of the state – the Constitution, which establishes the constitutional and legal foundations of ensuring law and order, consolidates the bodies of public authority in the direction of its effective provision. In order to implement this, the legal doctrine develops the concept of a constitutional and legal mechanism to ensure law and order. Under present-day conditions, constitutionalization involves the formation of law and order, which ensures the rule of law and the supremacy of the Constitution. The degree of implementation of the Constitution shows the qualitative state of constitutional law and order in the state. The consistent implementation of constitutionalization helps to strengthen the constitutional law and order, determines and relates the effectiveness of the implementation of the constitutional legislation and the activities of public authorities.

The article deals with theoretical approaches to implementation of constitutionalization of law and order in terms of constitutional risks. The violation of constitutional stability as a threat to the rule of law and its constitutional formulation, the influence of constitutional changes on the state of law and order and the process of constitutionalization are analyzed. The neutralization of threats and minimization of the risks of violation of legal requirements as an important component of ensuring law and order and the role of public authorities in the system of ensuring law and order in a context of minimization and elimination of constitutional risks are considered. The activity of the Constitutional Court of Ukraine in the field of strengthening of law and order is described. The directions of implementing constitutional registration of law and order are outlined. It is

substantiated that minimization of constitutional risks and neutralization of threats create real possibilities for a qualitative embodiment of the idea of constitutionalization of law and order in general.

Key concepts: Constitution of Ukraine, threats, risks, constitutionalization, law and order, constitutional court.

DOI 10.32518/2617-4162-2019-3-52-57

Вступ

Умовою гармонійного функціонування механізму забезпечення правопорядку є якісний і ефективно працюючий основний документ держави – Конституція, яка закладає конституційно-правові основи забезпечення правопорядку, консолідує органи публічної влади в напрямі його ефективного забезпечення. Для цього в юридичній доктрині розробляється концепція конституційно-правового механізму забезпечення правопорядку. У сучасних умовах конституційне оформлення передбачає формування правопорядку, при якому забезпечується панування права та верховенство Конституції. Ступінь реалізації Конституції показує якісний стан конституційного правопорядку в державі. Послідовне здійснення конституційного оформлення сприяє зміцненню конституційного правопорядку, зумовлює та пов'язує ефективність реалізації конституційного законодавства і діяльність органів публічної влади.

До характеристики процесу конституційного оформлення правопорядку зверталися у своїх дослідженнях такі науковці, як: Ю. Волошин, Ю. Барабаш, В. Кампо, А. Крусян, М. Орзіх, О. Остапенко, Н. Пархоменко, С. Погребняк, Т. Подорожна, О. Скрипнюк та ін. Водночас належного теоретичного обґрунтування процесу конституційного оформлення правопорядку ще не отримав.

Мета статті – охарактеризувати реалізацію конституційного оформлення правопорядку в умовах наявності конституційних ризиків.

1. Порушення конституційної стабільності – загроза для правопорядку

Серед пріоритетних конституційних ризиків і загроз для правопорядку в Україні знаходиться порушення конституційної стабільності. Конституція як головний правовий документ держави має бути стабільною, змінюватися в тих випадках, коли іншого варіанта вирішення питання не має. Стійкість права є одним із вирішальних чинників легітимності правової системи в масовій свідомості. Основою конституційного правопорядку є стабільність і відсутність суперечностей між владою, свободою та власністю. Угода про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами – з

іншого, передбачає проведення конституційних реформ, які необхідно здійснювати послідовно, без зміни основ конституційного ладу України [1].

У конституційній доктрині предметом дискусій залишається питання про співвідношення юридичних і політичних технологій в трансформації конституційного правопорядку. Оптимальними способами розвитку та конкретизації положень Конституції повинні залишатися якісне та своєчасне наповнення Верховною Радою чинного законодавства й офіційна інтерпретація Конституційним Судом України окремих положень Конституції України [2].

Конституційна стабільність є важливою умовою встановлення і ефективного забезпечення конституційного правопорядку, а порушення стабільності Конституції є конституційним ризиком, що перешкоджає встановленню та підтримці правопорядку.

Забезпечення стабільного конституційного розвитку має досягатися шляхом офіційного тлумачення Конституції Конституційним Судом України. Але на практиці Конституційний Суд України прийняв низку рішень, конституційний текст яких не може вважатися повним [3].

Інший шлях конкретизації положень Конституції – конституційні перетворення, які мають відповідати духу Конституції, розвивати її положення. Конституційні перетворення розуміються як політико-правовий процес повного або часткового реформування Конституції. Перетворення слід розглядати в більш широкому сенсі, охоплюючи різні конституційні реформи, текстуальну зміну Конституції.

Конституційні перетворення відрізняються від перетворення, яке здійснюється за допомогою розвитку положення законодавства та рішень Конституційного Суду. Як зазначає Д. Жалімас, суворе дотримання принципів поступового та послідовного розвитку офіційної конституційної доктрини є ключовою передумовою забезпечення сталості Конституції, ефективної діяльності Конституційного Суду як її гаранта, верховенства права загалом [4].

Вдумливе та послідовне проведення конституційних перетворень сприяє конституційному оформленню правопорядку з урахуванням виявлення та мінімізації конституційних ризиків і потенційних загроз.

2. Вплив конституційних перетворень і нейтралізація загроз порушення правових приписів у забезпеченні правопорядку

Конституційна реформа – це складне та багатоаспектне суспільно-політичне і правове явище. Її головне призначення полягає у вирішенні (знятті) суперечностей між потребами розвитку суспільства та можливостями, заданими в межах Основного Закону держави [5, с. 19].

Як зазначає О. Стрельцова, конституційне оформлення (конституціоналізація) виявляється як канал, через який здійснюється розширення кола об'єктів конституційного регулювання відповідно до тенденцій суспільно-політичного розвитку з метою конкретизації та деталізації конституційних норм і принципів у конституційному та галузевому законодавстві, їх реалізації в практичній діяльності органів державної влади, включення до правосвідомості громадян як базових установок. Динаміка процесів демонструє наскільки норми конституції та конституційного права проникають до інших галузей права, перетворюють і підпорядковують фундаментальним конституційним імперативам [6, с. 79–80].

Серед ризиків конституційних реформ виділяють ризик блокування функціонування держави (прийняття конституції, яка встановлює нову систему устрою й організації влади); ризик ослаблення позицій інших органів публічної влади (порушення балансу системи стримувань і противаг, покладеного в основу принципу поділу влади); включення в текст конституції принципів і правових конструкцій, невластивих державі.

З урахуванням неодноразово внесених конституційних поправок можна вести мову про тенденції, що намітилися щодо допустимості змін тексту Конституції. Така тенденція несприятливо впливає на стан конституційного правопорядку, який передбачає стабільне конституційно-правове регулювання та розвиток. У науковій літературі відзначається, що перетворення, які відбуваються в суспільстві, потребують правового забезпечення, але воно не може бути чисто вольовим, інакше це спричинить правовий нігілізм і зниження престижу та довіри населення до влади, що не сприяє зміцненню правопорядку.

Загальна правова характеристика Конституції розвивається в рішеннях Конституційного Суду України, виходить з базових конституційних принципів верховенства Конституції та вищої юридичної сили. Серед основних правових позицій Конституційного Суду є положення: визнання вищої юридичної сили Конституції виключає, що верховенство конституційних норм поширюється на всі

сфери державної діяльності, зокрема і на законотворчий процес. Верховна Рада України, приймаючи закони, не має права допускати невідповідностей щодо будь-яких положень, прямо закріплених в Конституції України; положення Конституції мають верховенство, вищу юридичну силу, пряму дію і застосовуються на всій території; за відсутності спеціального правового регулювання мають безпосередньо застосовуватися норми Конституції і тим самим вживати всіх належних заходів до реалізації рішень Конституційного Суду; суди зобов'язані безпосередньо застосовувати Конституцію в межах компетенції і в порядку судочинства, визначеного Конституцією [7]. Конституція України при внесенні до неї змін передбачає збалансованість дій Президента України, народних депутатів України, Верховної Ради України при реалізації волі народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади в Україні [8].

Рішення Конституційного Суду характеризуються вченими як такі, що мають нормативно-доктринальний характер, концентрують науково-теоретичні підходи з юридичною практикою, набувають ознак конституційної доктрини, що має міжгалузеве значення.

Закладений в Конституції та розвинутий в законодавстві та судово-конституційній практиці принцип верховенства Конституції України показує вищу політико-правову цінність Конституції та місце в правовій системі, конституційну пріоритетність у суспільстві та державі, орієнтовану на повагу, визнання та дотримання Конституції всіма учасниками суспільних відносин. Упорядкованість положень конституційного законодавства необхідна для належного встановлення правопорядку.

Умовою інтеграції України в Європейський соціально-економічний простір є адаптація та гармонізація національного законодавства. Європейська інтеграція забезпечить суверенітет і територіальну цілісність в умовах ведення бойових дій на сході України та анексії Криму, мінімізацію політичних і правових ризиків. У праві під ризиком розуміється модель негативної реалізації права, що загрожує деформацією кінцевих правових результатів, зниженням якості правового регулювання. Порушення правових приписів є важливою складовою забезпечення правопорядку. Необхідно співвідносити прогнози та ризики. Першочерговим завданням прогнозування є виявлення ступенів ймовірності настання ризиків. Правовий інститут ризику поступово стає предметом галузевої правової науки. Конституційний ризик як вид правового ризику має комплексний характер і несе

загрозу правопорядку, оскільки може впливати на основні сфери життєдіяльності суспільства.

Серед конституційних ризиків і загроз виділяють: небезпеку підміни народовладдя державним розсудом або підміни народовладдя всевладністю олігархів, засилля бюрократичного капіталізму, незрілість громадянського суспільства. З народного суверенітету та демократичного правління випливають пов'язані з ними ідеї: обмежений уряд; поділ влади чи інша система стримування і противаг; цивільний контроль за Збройними Силами; поліцією, яка підкоряється закону і судовому контролю; незалежна судова влада.

Основними різновидами ризиків у конституційному праві визнаються ризики в правотворчій діяльності та ризики в правозастосовчій практиці (інституційні ризики та ризики, пов'язані з юридичною безпекою). Важливим є аналіз ризиків у законотворчій діяльності, що пов'язано зі загальними проблемами правового регулювання.

Конституційні ризики та загрози правопорядку спочатку слід виявляти, попереджувати, мінімізувати і (або) усувати, забезпечуючи якісне, повне та адекватне конституційно-правове регулювання. Серед розглянутих ризиків слід виділити: дефектне конституційно-правове регулювання, що виявляється в розбіжності розуміння уповноваженими суб'єктами положень Конституції та міжнародно-правових норм, ігнорування конституційних цінностей, верховенства Конституції, порушення конституційної стабільності.

Проблема забезпечення конституційного оформлення звернена не тільки до національного законодавства, але й до змісту рішень міжнародних органів (міждержавні органи захисту прав людини), які необхідно враховувати у положеннях Конституції, що сприяє зміцненню конституційного правопорядку.

3. Роль органів публічної влади в системі забезпечення правопорядку

Діяльність органів публічної влади щодо забезпечення правопорядку містить низку напрямів, які сприяють встановленню конституційного правопорядку:

– забезпечення конституційного оформлення чинного законодавства (усунення законодавчих прогалин, забезпечення ієрархічності правових актів, якісного законодавчого регулювання при збереженні цілісної правової стабільності);

– забезпечення верховенства права та Конституції за допомогою забезпечення єдності нормативно-правового простору;

– належний нагляд і контроль за реалізацією правових приписів;

– протидія правопорушенням тощо.

Важливу роль у забезпеченні верховенства Конституції та конституційного оформлення правопорядку відіграє Конституційний Суд України, який здійснює нормативне та казуальне тлумачення Конституції, виконує функцію конституційного контролю, у такий спосіб, виступаючи одним із гарантів верховенства Конституції України. Роль Конституційного Суду України, як і інших судів, значуща у встановленні конституційного оформлення правопорядку. Конституційне оформлення правосуддя багатогранне: застосовуючи конституційні норми, суди забезпечують пряму дію Конституції, виявляючи законодавчі прогалини, спонукають законодавця до прийняття актів, відповідних Конституції. Формулюючи позиції з правових питань, суди фактично заповнюють упущення у правовому регулюванні.

Конституціоналізм, як зазначає О. Бориславська, має складну суспільно-правову природу та охоплює три основні зрізи: ідеологію, філософсько-правову доктрину та конституційний механізм владарювання (конституційну систему правління). У широкому значенні він є системою взаємовідносин між людиною, суспільством та державою, у яких реально забезпечені права та свободи людини і громадянина, суспільство є вільним, а державна влада обмежена конституційними засобами. У вузькому значенні – це конституційна система правління (механізм владарювання), що є системою суб'єктів, інститутів, форм, засобів та методів правління у державі, заснованих на ідеях свободи, верховенства права, демократії та обмеженого правління [9, с. 357].

Із урахуванням викладеного, конституційне оформлення правопорядку як процес втілення конституційних принципів і цінностей в механізмі встановлення і реалізації правових приписів усіма суб'єктами правовідносин, які беруть участь у забезпеченні правопорядку, складається з елементів:

– конституційного законодавства і національної правової системи загалом;

– встановлення єдності правового простору, що комплексно є необхідною умовою якісного встановлення та ефективного забезпечення конституційного правопорядку в Україні.

Окреслені напрями реалізації конституційного оформлення правопорядку взаємопов'язані та значущі в умовах виявлення, мінімізації й усунення конституційних ризиків. Забезпечення верховенства права, насамперед верховенства Конституції, здійснюється за допомогою встановлення єдності правового

простору, що є однією з важливих умов конституційного оформлення правопорядку та напрямів його забезпечення загалом.

Забезпечення єдності правового простору – це комплексний конституційно-правовий механізм, що дає змогу мінімізувати й усунути систему конституційних ризиків і потенційних загроз.

Механізм охоплює сфери діяльності уповноважених суб'єктів у напрямі забезпечення повноти та своєчасності правового регулювання суспільних відносин; консолідації законодавства й узгодженості нормативно-правових актів, їх ієрархічності, відповідності Конституції і актам більшої юридичної сили; вдосконалення законодавства про нормативно-правові акти, порядок їх прийняття та вступу в дію. Мінімізація або усунення дефектного конституційно-правового регулювання знижують ймовірність розвитку можливих подальших конституційних ризиків, зумовлюючи ефективно та гармонійне функціонування механізму забезпечення правопорядку.

Важливою органічною складовою механізму забезпечення правопорядку є конституційне оформлення правопорядку, яке має здійснюватися в умовах своєчасного виявлення та ефективного усунення (мінімізації) конституційних ризиків.

Мінімізація конституційних ризиків і нейтралізація загроз зумовлюють реальні можливості якісного втілення ідеї конституційного оформлення правопорядку. Послідовне здійснення конституційного оформлення сприяє зміцненню конституційного правопорядку, зумовлює та пов'язує ефективність реалізації законодавства та діяльність органів публічної влади щодо забезпечення правопорядку, які

мають бути орієнтовані на своєчасне виявлення та продуктивне усунення конституційних ризиків. Такий підхід сприяє повноцінній реалізації положень Конституції України, забезпечення верховенства та прямої дії.

Висновки

Конституція є не тільки пріоритетною ґрунтовно-ціннісною та нормативно-правовою основою забезпечення конституційного правопорядку, а і його соціально-правовим орієнтиром. У національній правовій доктрині ідея інтеграційної ролі конституційного права як головної та системоутворюючої галузі права знаходить підтримку та розвиток у контексті конституційного оформлення правопорядку на основі судової інтерпретації конституційних положень і законодавчого забезпечення реалізації, розглядається у межах мети та завдання конституційного регулювання. Якісне забезпечення правопорядку досягається за допомогою конституційного оформлення правопорядку в межах ефективного функціонування цілісного конституційно-правового механізму забезпечення правопорядку, що дає змогу своєчасно виявляти, мінімізувати й усувати конституційні ризики. Реалізація конституційного оформлення розвивається в галузевому законодавстві у межах єдиного правового простору, зміцнюючи взаємозв'язок Конституції України та правової системи, гармонійно вибудовуючи структуру, зміст, забезпечуючи адаптацію національного законодавства до вимог Європейського Союзу, кореляцію законодавства, вказуючи на правові відношення, які можуть бути передбачуваними і тому мати практичне застосування, що укріплює конституційний правопорядок.

Список використаних джерел

1. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 16.09.2014 № 1678-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 40. Ст. 2021.
2. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 р. № 2136-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 35. Ст. 376.
3. Інтерв'ю Голови Конституційного Суду України С. Шевчука виданню LB.ua. Офіційний веб-сайт Конституційного Суду України. 08.08.2018 р. URL: <http://www.ccu.gov.ua/publikaciya/intervyu-golovy-konstytucijnogo-sudu-ukrayiny-stanislava-shevchuka-vydannu-lbua>
4. Дейнюс Жалімас. Офіційна конституційна доктрина: концепція, значущість, головні принципи розвитку. Критика. Січень 2017 р. URL: https://krytyka.com/ua/articles/ofitsiyana-konstytutsiyana-doktryna-kontseptsiya-znachushchist-holovni-pryntsyru-rozvytku?page=2&domain_switch=full
5. Агафонова Н. До питання про сутність конституційної реформи в Україні. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2015. № 5. С. 15–20.
6. Стрельцова О. Конституціоналізація правової системи: поняття та сутнісні риси. *Публічне право*. 2016. № 1 (21) С. 75–81.
7. Каталог юридичних позицій Конституційного Суду України (1997–2018 роки). 3.3. Найвища юридична сила та пряма дія норм Конституції України. Офіційний веб-сайт Конституційного Суду України. URL: <http://www.ccu.gov.ua/en/node/17320>

8. Про проголошення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою: Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 103 і 108 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України (справа про всеукраїнський референдум за народною ініціативою). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-00>
9. Бориславська О. М. Європейська модель конституціоналізму: формування, сучасний стан, тенденції розвитку: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.02. Х., 2019. 442 с.

References

1. Pro ratyfikatsiiu Uhody pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony: Zakon Ukrainy vid 16.09.2014 No 1678-VII [On ratification of the Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their member states, on the other hand: Law of Ukraine No 1678-VII of September 16, 2014]. (2014). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine)*, 40, 2021 [in Ukr.].
2. Pro Konstytutsiinyi Sud Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 13.07.2017 r. No 2136-VIII [On the Constitutional Court of Ukraine: Law of Ukraine No 2136-VIII of July 13, 2017]. (2017). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine)*, 35, 376 [in Ukr.].
3. Interviu Holovy Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy S. Shevchuka vydanniu LB.ua. Ofitsiinyi veb-sait Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy [Interview of the Head of the Constitutional Court of Ukraine S. Shevchuk to LB.ua. Official website of the Constitutional Court of Ukraine]. (August 08, 2018). Retrieved from <http://www.ccu.gov.ua/publikaciya/intervyu-golovy-konstytutsiinogo-sudu-ukrayiny-stanislava-shevchuka-vydannyy-lbua> [in Ukr.].
4. Deinius, Zhalimas. (2017). Ofitsiina konstytutsiina doktryna: kontsepsiia, znachushchist, holovni pryntsypy rozvytku. Krytyka [The official constitutional doctrine: the concept, significance, the main principles of development. Critics]. Retrieved from http://krytyka.com/ua/articles/ofitsiyna-konstytutsiyna-doktryna-kontsepsiya-znachushchist-holovni-pryntsypy-rozvytku?page=2&domain_switch=full [in Ukr.].
5. Ahafonova, N. (2015). Do pytannia pro sutnist konstytutsiinoi reformy v Ukraini [On the essence of constitutional reform in Ukraine]. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy (Scientific notes of the Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine)*, 5, 15–20 [in Ukr.].
6. Strieltsova, O. (2016). Konstytutsionalizatsiia pravovoi systemy: poniattia ta sutnisni rysy [Constitutionalization of the legal system: the concept and the essential features]. *Publichne pravo (Public law)*, 1 (21), 75–81 [in Ukr.].
7. Kataloh yurydychnykh pozytsii Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy (1997–2018 roky). 3.3. Naivyshcha yurydychna syla ta priama diia norm Konstytutsii Ukrainy. Ofitsiinyi veb-sait Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy [Catalog of legal positions of the Constitutional Court of Ukraine (1997–2018). 3.3. The highest legal force and direct effect of the norms of the Constitution of Ukraine. Official website of the Constitutional Court of Ukraine]. Retrieved from <http://www.ccu.gov.ua/en/node/17320> [in Ukr.].
8. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinyi podanniamy 103 i 108 narodnykh deputativ Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) Ukazu Prezydenta Ukrainy «Pro proholoshennia vseukrainskoho referendumu za narodnoiu initsiatyvoiu» (sprava pro vseukrainskyi referendum za narodnoiu initsiatyvoiu) [The decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case of 103 and 108 constitutional petitions by people's deputies of Ukraine regarding the compliance of the Constitution of Ukraine (constitutionality) with the Decree of the President of Ukraine «On the proclamation of an all-Ukrainian referendum on a people's initiative» (the case of all-Ukrainian referendum by people's initiative)]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-00> [in Ukr.].
9. Boryslavska, O. M. (2019). Yevropeiska model konstytutsionalizmu: formuvannia, suchasnyi stan, tendentsii rozvytku [The European model of constitutionalism: formation, current state, development tendencies]: *Doctor's thesis*. Kharkiv [in Ukr.].

Стаття: надійшла до редакції 03.07.2019
прийнята до друку 05.08.2019

The article: is received 03.07.2019
is accepted 05.08.2019